

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ДЕПРЕСИВНОСТІ АГРАРНИХ ТЕРИТОРІЙ (НА ПРИКЛАДІ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Актуальність дослідження. Вивчення проблемних територій набуло особливої актуальності в період економічної кризи, яка суттєво загострила асиметрії соціально-економічного розвитку регіонів України. Активізації дослідження проблемних, зокрема депресивних територій, сприяли також затвердження основ державної регіональної політики (2001 р.) та прийняття Закону України —Про стимулювання розвитку регіонів (2005 р.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблем депресивних територій в Україні займається обмежене коло науковців та практиків. Серед них варто відзначити Ф.Д. Заставного [1], В.С. Коломійчука [2], Я.В. Шевчука [4]. Вагомі здобутки у вивченні депресивних територій мають фахівці недержавного аналітичного центру —Інститут реформ [3].

Водночас більшість досліджень депресивних територій обмежуються кількома публікаціями, тобто носить фрагментарний характер. Маловивченим залишається багато питань формування та розвитку депресивних територій, у т.ч. і методика їх визначення. Якщо на рівні адміністративних областей результати вивчення депресивних територій оприлюднені, то на рівні адміністративних районів такі дослідження практично не проводяться.

Головним завданням даного дослідження є розкриття особливостей вивчення депресивних територій сільського типу на прикладі адміністративних районів Херсонської області.

Виклад основного матеріалу. Методика визначення депресивних територій містить цілу низку недоліків, головним з яких є відсутність кількісних меж депресивності. У Законі України —Про стимулювання розвитку регіонів (2005 р.) та —Порядку ... визначення територій депресивними (2005 р.) зазначається, що депресивними сільські райони вважаються тоді, коли вони мають найнижчі за останні три роки показники щільності сільського населення, природного приросту, середньомісячної заробітної плати та обсягів виробництва сільськогосподарської продукції на одну особу, а також найвищу за останні три роки частку зайнятих у сільському господарстві. При цьому чітко не зазначається, якими мають бути межі —найнижчого (2) та —найвищого (3). У змінах до Закону України —Про стимулювання розвитку регіонів (2007 р.), які були внесені у червні 2007 р. уточнюється, що порівняння необхідно проводити із пересічним для територій відповідного типу значенням, але знову ж таки не визначено, на скільки показники мають відхилятися від пересічних значень, що ускладнює об'єктивну оцінку рівня депресивності. Крім того, територія (адміністративний район) лише тоді вважається депресивною, коли вона відповідає усім п'яти критеріям одночасно.

Інформаційною основою для визначення депресивності адміністративних районів Херсонської області слугувати дані

статистичного щорічника регіону та Державного комітету статистики України.

Для оцінки рівня депресивності було використано 5 показників, які вписані в Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» (табл. 1). З метою отримання інтегрального показника депресивності та забезпечення співставимості даних було здійснено нормалізацію вихідних показників. При цьому було враховано, що частина показників є стимуляторами, тобто чим більшим є їх значення, тим краще, і дестимуляторами, де більше значення показника є свідченням гіршої ситуації. У даному випадку показником-дестимулятором є частка населення зайнятого у сільському господарстві. Формула для нормалізації показників та визначення інтегрального індексу депресивності має вигляд: $R = \left(\sum_i \frac{X_{\max} - X_i}{X_{\max} - X_{\min}} \right) + \left(\sum_i \frac{X_i - X_{\min}}{X_{\max} - X_{\min}} \right)$, де R – інтегральний показник депресивності території, X_{\min} та X_{\max} – відповідно мінімальне та максимальне значення вихідних показників. Перевага цієї формули полягає ще й у тому, що вона дозволяє уникнути від'ємних значень.

Табл. 1. Вихідні дані для визначення депресивності адміністративних районів Херсонської області (нормовані значення)

Адміністративні райони	Щільність сільського населення, осіб/км ²	Природний приріст, %	Середньомісячна заробітна плата, грн.	Обсяг реалізованої сільськогосподарської продукції на 1 особу, грн.	Частка зайнятих у сільському господарстві, %	Інтегральний показник депресивності, од.
Бериславський	0,516	0,423	0,195	0,137	0,593	0,373
Білозерський	1	0,589	1	0,482	0,183	0,651
Великолететиський	0,108	0,282	0,367	0,89	0,333	0,396
Великоолександрівський	0,204	0,487	0,006	0,534	0,07	0,26
Верхньорогачицький	0	0	0,173	0,326	0,258	0,151
Високопільський	0,224	0,218	0,207	0,574	0	0,245
Генічеський	0,34	0,474	0,515	0,394	0,882	0,521
Голопристанський	0,704	0,295	0,419	0,176	0,532	0,425
Горностаївський	0,264	0,462	0,12	0,978	0,052	0,375
Іванівський	0,128	0,487	0,12	0,165	0,029	0,186
Каланчацький	0,204	0,654	0,193	0,245	0,88	0,435
Каховський	0,984	0,526	0,919	0,691	0,719	0,768
Нижньосірогоський	0,152	0,167	0,027	0,458	0,285	0,218
Нововоронцовський	0,36	0,538	0	1	0,138	0,407
Новотроїцький	0,308	0,372	0,086	0,523	0,276	0,313
Скадовський	0,544	0,564	0,356	0,248	1	0,542
Цюрупинський	0,728	0,731	0,333	0	0,876	0,534
Чаплинський	0,416	1	0,242	0,329	0,33	0,463
Пересічне значення	0,399	0,459	0,293	0,453	0,413	0,404
Коефіцієнт для визначення граничних значень	0,85	0,85	0,85	0,85	0,85	0,85
Граничне значення	0,339	0,390	0,249	0,385	0,351	0,343

Оскільки в Законі України –Про стимулювання розвитку регіонів¹ кількісні параметри меж депресивності не вписані, то в даному дослідженні таким критерієм було обрано 15% відхилення від пересічного значення. Така норма використовується у деяких країнах Європи для визначення проблемних територій.

Як показали результати досліджень, із 18 адміністративних районів Херсонської області одночасно всім критеріям депресивності відповідає лише один Верхньорогачицький район. Чотирьом із п'яти критеріям відповідають Високопільський, Іванівський, Нижньосірогозький та Новотроїцький райони. Очевидно, що визначення депресивних територій доцільніше проводити не на основі аналізу окремих показників, а виходячи із величини інтегрального індикатора депресивності. Якщо в даному випадку також скористатися 15% відхиленням від пересічного значення, то можна стверджувати, що на статус депресивних у Херсонській області можуть претендувати шість районів – Великоолександрівський, Верхньорогачицький, Високопільський, Іванівський, Нижньосірогозький та Новотроїцький. Таким чином депресивні райони складають 1/3 від загального числа адміністративних районів Херсонщини.

Цікавим є порівняння результатів даного дослідження з дослідженнями інших авторів. У цьому контексті можна скористатися результатами моніторингу соціально-економічного розвитку адміністративних районів, які проводить Інститут реформ [5]. При визначенні рейтингу адміністративних районів фахівці Інституту реформ використовують такі показники: 1. Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) на 1 особу, грн.; 2. Питома вага офіційних трансфертів загального фонду в доходній частині місцевих бюджетів, %; 3. Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб; 4. Кількість працівників у розрахунку на 1000 жителів; 5. Середньомісячна заробітна плата працівників, грн.; 6. Роздрібний товарообіг на одну особу, грн.; 7. Обсяг послуг, оплачених населенням, у розрахунку на 1 особу, грн.; 8. Природний приріст на 1000 осіб; 9. Кількість учнів загальноосвітній навчальних закладів на 1000 жителів; 10. Кількість зареєстрованих злочинів на 10 тис. осіб.

За їх розрахунками у складі Херсонської області один район має низький рівень розвитку, вісім – нижче середнього та дев'ять середнього (табл. 2). Водночас немає жодного району з вище середнього та високим рівнем розвитку.

Табл. 2. Рівень розвитку адміністративних районів Херсонської області

Автори	Рівень розвитку				
	низький	нижче середнього	середній	вище середнього	високий
Інститут реформ	Бериславський	Білозерський, Великоолександрівський, Верхньорогачинський, Високопільський, Голопристанський, Каланчацький, Нижньосірогозький	Великолетиський, Генічеський, Іванівський, Каховський, Нововоронцовський, Новотроїцький, Скадовський, Цюрупинський, Чаплинський	-	-
За розрахунками Барановського М. О.	Великоолександрівський, Верхньорогачинський, Високопільський, Іванівський, Нижньосірогозький	Бериславський, Великолетиський, Голопристанський, Горностаївський, Новотроїцький, Каланчацький, Нововоронцовський	Генічеський, Скадовський, Цюрупинський, Чаплинський	Білозерський	Каховський

За величиною інтегрального показника депресивності райони Херсонщини розподіляються дещо по-іншому. Загалом збільшується кількість районів, що мають низький та нижче середнього рівень розвитку, а також з'являються райони, які належать до категорії високорозвинених. Низький рейтинг Білозерського району у дослідженнях Інституту реформ пояснюється очевидно тим, що вони не враховували сільське населення, яке хоч і підпорядковане Херсонській міській раді, проте проживає на території цього району. Теж стосується й Каховського району, де частина сільського населення підпорядкована містам обласного підпорядкування Каховка та Нова Каховка. Без врахування такого населення реальна картина соціально-економічного розвитку цих районів спотворюється.

Від чого ж залежить рівень депресивності районів Херсонщини. Відповідь на це запитання можна отримати скориставшись результатами регресійного аналізу. До нього було залучено 15 показників, які відображають різні аспекти соціально-економічного розвитку території (динаміка чисельності сільського населення, фінансова самозабезпеченість, інвестиції в основний капітал, осяг наданих послуг тощо). В якості незалежної змінної використовувався інтегральний показник депресивності. Результати обчислень, що подані в таблиці 3, свідчать про те, що значущими виявилися чотири показники: X_1 – інвестиції в основний капітал на 1 особу; X_4 – кількість малих підприємств на 10 тис. осіб; X_6 – частка власних доходів бюджету у сумарній вартості дотацій вирівнювання; X_7 – природний приріст у сільській місцевості.

Табл. 3. Результати регресійного аналізу

	Beta	Std.Err.	B	Std.Err.	p-level
Intercept			0,556638	0,090516	0,000108
1	0,796428	0,100515	0,000380	0,000048	0,000013
7	0,480734	0,071479	0,030201	0,004490	0,000052
4	0,364344	0,088392	0,004166	0,001011	0,002071
6	-0,357099	0,116050	-0,001581	0,000514	0,011698
11	-0,092538	0,116399	-0,000898	0,001130	0,445068
10	0,177683	0,112474	0,007400	0,004684	0,145240
12	-0,136915	0,110581	-0,000081	0,000065	0,243944

Висновки. Визначення рівня депресивності адміністративних районів Херсонської області з використанням офіційних критеріїв показало, що до категорії проблемних може бути віднесений кожен третій район. Це переважно регіони півночі області, де районними центрами є незначні за людністю селища міського типу з низьким виробничим потенціалом. Регіональні особливості депресивності адміністративних районів Херсонської області визначаються переважно фінансово-економічними чинниками, на відміну, наприклад, від областей Полісся, де визначальним є демографічний чинник.

Список літератури:

1. Заставний Ф.Д. Проблеми депресивності в Україні (соціально-економічні, екологічні, демографічні): Монографія. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 348 с.
2. Коломійчук В.С. Соціально-економічний розвиток адміністративного району в умовах перехідної економіки (підходи до вивчення, стратегії розвитку). - Тернопіль: Укрмедкнига, 2001. – 440 с.
3. Місцевий економічний розвиток: моделі для успіху. Бібліотека державного службовця /Вітер О., Дацків Р., Дацишин М. та ін.- К.: Інститут реформ, 2003. – 40 с.
4. Шевчук В.Я. Механізм санації депресивних територіальних суспільних систем в контексті формування регіональної політики. – Львів, 2004. – 63 с.

